

RECENZJE

Wojciech Sikora

ORCID: 0000-0001-9398-5483

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie

University of Warmia and Mazury
in Olsztyn

JAK TISCHNER Z TOMIZMEM

[Marek Jawor (2019), *W stronę egzystencjalnego oblicza filozofii. Spór Józefa Tischnera z tomizmem*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn, ss. 268, ISBN 978-83-8100-175-5]

W filozofii nie ma koncepcji nie do podważenia. Nawet tak zasłużone i rozwinięte kierunki jak tomizm mogą zostać zakwestionowane i muszą zmierzyć się z krytyką i nowymi wyzwaniem. Józef Tischner był jednym z myślicieli, którzy skierowali ku niemu polemiczne ostrze, krytykując go od samych fundamentów. Historię sporu, który rozegrał się głównie w okresie lat 70. XX wieku, przedstawia książka *W stronę egzystencjalnego oblicza filozofii. Spór Józefa Tischnera z tomizmem*. Jej autorem jest Marek Jawor, od wielu lat związany z Instytutem Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W swojej pracy naukowej i dydaktycznej, podobnie jak Tischner, kieruje uwagę przede wszystkim na człowieka i wartości.

Marek Jawor w swojej książce postawił sobie dwa cele: analizę i prezentację sporu Tischnera z tomizmem oraz odpowiedź na pytanie, czy poglądy obu stron się wykluczają (a miasto jest za małe dla nich dwóch), czy możliwy jest między nimi dialog i wzajemne wzbogacenie. Aby zrealizować przedstawione cele, Autor omawia trzy płaszczyzny tej polemiki. Pierwsza obejmuje historyczny rys sporu wraz z omówieniem szerszego filozoficznego zaplecza stron. Ukazany zostaje intelektualny klimat Polski w okresie sporu. W tym czasie największy na niego

wpływ wywierały cztery nurty myśli: marksizm, silnie propagowany przez ówczesne władze, filozofia katolicka, znajdująca się wówczas pod wpływem Soboru Watykańskiego II, fenomenologia, zdominowana przez Romana Ingardena i jego uczniów, oraz szkoła lwowsko-warszawska. W pierwszej części książki Autor opisuje także filozoficzną drogę przebytą przez Tischnera oraz określa, z jaką odmianą tomizmu, a w zasadzie neotomizmu, polemizował. W jej drugiej części poruszona zostaje kwestia relacji między religią i filozofią, a także problem metodologii i naukowości tez głoszonych przez obie strony. Autor przedstawia w niej także dyskusję o praktyczne i teoretyczne zadania filozofii. W trzeciej części zostaje opisana polemika o koncepcję człowieka i osoby ludzkiej. Miała ona miejsce w latach 90., czyli ponad dekadę po głównej fazie sporu. Był to czas, gdy Tischner wypracował już własne stanowisko filozoficzne, zwane agatologią. Część ta jest poświęcona pytaniom o naturę człowieka i wartości oraz o ich wzajemne relacje.

W stronę egzystencjalnego oblicza filozofii. Spór Tischnera z tomizmem jest pierwszym tak obszernym opracowaniem dyskusji, która miała miejsce między Tischnerem a polskim środowiskiem filozofii chrześcijańskiej. Marek Jawor przeprowadza ambitne, wielopłaszczyznowe analizy stanowisk uczestników sporu oraz poddaje je rzetelnej i bezstronnej krytyce. Zachowanie bezstronności pozwala mu spojrzeć na obie strony dyskusji, zachowując chłodny osąd i przyznać im rację, gdy na to zasługują. Co więcej, analizując stanowiska w całej ich rozpiętości, od filozofii Boga, przez metodologię i antropologię filozoficzną oraz metafizykę i aksjologię, aż po etykę i kwestie metafizyczne, Jawor odsłania fundamentalną dla sporu kwestię, czyli dyskusję o samą filozofię. Polemika Tischnera z tomistami dotyczyła podstawowych pytań o naturę świata oraz o praktyczne i teoretyczne zadania filozofii.

Do największych zalet książki Marka Jawora należy bezstronność i rzetelność, z którymi przedstawia i krytykuje stanowiska obu stron sporu. Trudno jednakże powiedzieć, że nie ujawnia swojego faworyta. Jest to szczególnie widoczne w sposobie przedstawienia postaci Józefa Tischnera w obliczu konfliktu z nurtem filozoficznym z ponad siedmioma wiekami tradycji i rozwoju, których autor *Filozofii dialogu* nie miał na wypracowanie swojego stanowiska. Przywołuje to na myśl porównanie sporu z walką Dawida z Goliatem. Jednak dalsze części pracy w pełni ujawniają analityczne i krytyczne zacięcie Autora, który nie

waha się wskazywać wad obu stanowisk i przyznawać im racji niezależnie od osobistych preferencji. W zakończeniu Autor dokonuje metaanalizy sporu, szukając koncepcji wspólnych dla obu stron i możliwości prawdziwego dialogu pomiędzy nimi, którego mogło wcześniej brakować w atmosferze wzajemnej niechęci.

Jednakże struktura samego dzieła sprawia, że czytelnik będzie mocniej sympatyzował z Tischnerem. Dzieje się tak, ponieważ Marek Jawor ukazuje jego rozwój filozoficzny i wierność wyznawanym przez niego wartościom. Dojrzewa on niczym bohater dobrej powieści. Z kolei tomizm nie ma własnej „twarzy”. Choć Autor przedstawia wielu polskich filozofów tomistycznych i każdy z nich wnosi istotny wkład w przebieg sporu, żaden nie prezentuje się w sposób szczególny. Jawia się oni raczej jako członkowie mrocznej organizacji, która ma własne cele, a osoba ludzka nie jest jednym z nich. W dodatku, chociaż w przypadku niektórych tomistów dokonuje się postęp myśli, a kwestie antropologiczne stają się przedmiotem ich badań, przez pozostawanie w ramach filozofii Tomaszowej, nie wykraczają oni poza ramy swojego systemu. Nowe koncepcje, powstałe pod wpływem sporu z Tischnerem i wzrostem wpływu współczesnych nurtów filozoficznych, stanowią uszczegółowienie już zawartych w systemie twierdzeń, bez fundamentalnego przewartościowania problemów i wypracowania nowej metodologii. Jej skostnienie, zdaniem Tischnera, uniemożliwia tomizmowi rozwój.

Pisanie o filozofii Tomaszowej raczej niż o tomizmie nie jest przypadkowe. Jedno z pytań, które Marek Jawor stawia na początku książki, brzmi: z jakim tomizmem spiera się Tischner? Dzięki dokładnemu przedstawieniu kontekstu historycznego Autor ujawnia, że ojciec agatologii niekoniecznie polemizuje ze współczesną filozofią chrześcijańską, której reprezentantem jest tomizm. Przez współczesną rozumie się filozofię po Soborze Watykańskim II, który, jak twierdzą komentatorzy, był antytomistyczny, lecz nie antytomaszowy. Polscy filozofowie chrześcijańscy odwoływali się raczej do myśli samego Doktora Anielskiego, niż zideologizowanego tomizmu. W dodatku Autor dokonuje szczegółowej analizy nurtów neotomistycznych, która pokazuje, że z niektórymi Tischner sympatyzował! Z uważnej lektury pism Tischnera wynika, że spierał się on głównie z tomizmem-ideologią, która właśnie odchodziła w przeszłość. Czy w takim wypadku spór był niepotrzebny, a kry-

tyczne uwagi autora *Filozofii dramatu* zbędne? Marek Jawor twierdzi, że nie, ponieważ był to spór o przeszłość i wartości. Filozofia chrześcijańska dopiero dojrzywała do współczesności i wytycznych Soboru. Z kolei Tischner od samego początku, od romansu z marksizmem, poszukiwał filozofii na miarę problemów dzisiejszego człowieka. Dlatego skierował swoją uwagę w stronę fenomenologii, hermeneutyki i filozofii dialogu.

Marek Jawor pyta we wstępie książki, czy możliwy był dialog pomiędzy Tischnerem a tomistami. Szczególnie, że w literaturze pojawiły się twierdzenia, że spór był tylko monologami dwóch środowisk. Rekonstruując kontekst historyczny sporu, Autor zauważa, że był to okres trudny dla filozofii chrześcijańskiej w Polsce, która musiała mierzyć się z aparatem państwowym i w owym czasie rzadko polemizowała z innymi nurtami filozoficznymi. Jest to widoczne w tym, jak Autor przedstawia tezy i argumenty Tischnera i tomistów. Wielokrotnie brakuje w nich stosownego odniesienia do twierdzeń drugiej strony sporu. Na pierwszy rzut oka uczestnicy polemiki reprezentują dwa odrębne systemy, które, ze względu na zbyt duże różnice, nie mogą prowadzić dialogu. Jednakże Marek Jawor odsłania fundamenty myśli obu stron sporu, co pozwala mu wskazać na podobieństwa w tak pozornie niepodobnych stanowiskach i możliwość dialogu między nimi. Jest to szczególnie widoczne w zakończeniu, w którym wyraża on swoje zdanie o sporze i odpowiada na pytania postawione we wstępie, finalizując dobrze przeprowadzoną i dogłębną analizę omawianego zagadnienia.

Monografia napisana jest poprawnie językowo, z zachowaniem naukowego stylu. Drobne błędy, które mogą się pojawić w trakcie lektury, to głównie literówki. Autor przyłożył szczególną uwagę do jasnego przedstawienia omawianych zagadnień i wyjaśnienia pojawiających się terminów. Wyjątkiem jest koncepcja „uniesprzecznienia bytu”, która, jak twierdzi Marek Jawor, jest jednym z podstawowych narzędzi tomizmu, jednak nie została obszernie wytłumaczona w książce. Ze względu na tematykę i głębię przeprowadzonej analizy jest to książka przeznaczona głównie dla specjalistów zainteresowanych filozofią Tischnera lub polską myślą chrześcijańską. Chociaż może odstraszać nowicjuszy i entuzjastów filozofii, będzie dla nich wartościowa. Wyjaśnienia autora mogą pomóc im zrozumieć niuanse myśli omawianych filozofów, a bogata bibliografia wskazać nowe drogi badań i przeoczone przez nich prace poświęcone tej tematyce.

Podsumowując, *W stronę egzystencjalnego oblicza filozofii. Spór Józefa Tischnera z tomizmem* Marka Jawora jest bardzo dobrym i rzetelnym opracowaniem tytułowego zagadnienia. Autor, począwszy od kontekstu historycznego, bardzo dokładnie analizuje i komentuje stanowiska obu stron. Jego krytyczne podejście cechuje się bezstronnością, przez co omówione zagadnienia przedstawione są bez zniekształceń i są odpowiednio ocenione. Chociaż stawia sobie bardzo ambitne zadanie: analizę wszystkich zagadnień sporu i odpowiedź na pytanie o możliwość dialogu pomiędzy stronami, znakomicie się z niego wywiązuje. Odnosi się do wszystkich postawionych we wstępie problemów badawczych. Odznacza się przy tym znajomością obszernej literatury, krytycznym zacięciem i zdolnością odczytywania ukrytych założeń w celu ukazania sporu w całej jego okazałości. Chociaż książka kierowana jest głównie do specjalistów, można polecić ją każdemu zainteresowanemu prezentowaną tematyką.

